

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Історичний факультет

Кафедра Всесвітньої історії

**Дипломна робота
бакалавра**

з теми: **Форми та методи Американського експансіонізму в
басейні Карибського моря наприкінці XIX - на початку
XX ст.**

Виконала: студентка 4 курсу
спеціальності 6.02030203 «Історія»
заочної форми навчання
Грамажора Анжела Іванівна

Науковий керівник:
асистент кафедри Всесвітньої історії
Теліга Андрій Антонович

Рецензент:

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Історіографія та джерельна база дослідження	6
1.1. Історіографія питання.....	6
1.2. Джерельна база дослідження.....	12
Висновки до розділу 1.....	14
Розділ 2. Плани та початок Американського імперіалізму в басейні Карибського моря наприкінці XIX - на початку XX ст.	15
2.1. Ідеологічні основи та плани експансії США.....	15
2.2. Початок встановлення протекторату над Кубою.....	21
2.3. Окупація Філіппін Сполученими Штатами Америки.....	26
2.4. Експансія США в країнах Латинської Америки.....	30
2.5. Венесуельський конфлікт.....	32
2.6. Втручання США у внутрішні справи Домініканської республіки.....	34
Висновки до розділу 2.....	37
Розділ 3 Проблема панамського каналу та панамериканізм в дипломатії США на початку XX ст.	38
3.1. Втручання у справи спорудження Панамського каналу.....	38
3.2. Панамериканізм та панамериканські конференції.....	42
Висновки до розділу 3.....	45
Розділ 4. Американська політика «великого кийка» та «дипломатія долара» за президентів Т. Рузвельта та В. Тафта	46
4.1. Застосування політики «великого кийка» у країнах Латинської Америки..	46
4.2. Політика «дипломатії долара» за президента В. Тафта.....	49
Висновки до розділу 2.....	56
Висновки	57
Список використаних джерел та літератури	60

ВСТУП

Актуальність теми. США – одна з найбільших країн світу, що виникла на поєднанні багатьох мікросвітів різних цивілізацій в XV-XVI століттях. На сьогодні успіхи США у зовнішній політиці, науці і економіці перетворили її в могутній анклав, що розповсюджує свій вплив на більшу частину світу і зосереджує в собі всі передові технології і знання.

Становлення міжамериканської системи відносин протягом XIX ст. є невід’ємною складовою еволюції всієї системи міжнародних відносин. Центр її знаходився в Європі, оскільки саме європейські «великі держави» виступали головними «полюсами сили» протягом всього XIX і на початку XX століть. В той же час у другій половині XIX ст. у Західній півкулі народжується новий «полюс сили» – Сполучені Штати Америки, які активно приступили до творення власне міжамериканської системи відносин.

Актуальність теми полягає в тому, щоб дослідити американську активність в країнах Латинської Америки і Карибського басейну в контексті формування міжамериканської системи відносин і її захисту від європейського втручання в XIX – на початку XX ст. Визначено витoki американського експансіонізму в Західній півкулі; охарактеризовано реальні можливості здійснення Сполученими Штатами одноосібної колоніальної політики; проаналізовано результати основних зовнішньополітичних надбань найсильнішої північноамериканської держави.

У бакалаврській роботі простежується також становлення і розвиток гегемонії США. Розглядаються чинники, що сприяли зростанню американської могутності і пізнішої специфіки його прояву. Аналізуються основні геополітичні цілі США в період XIX-XX ст. і порядок їх досягнення. Визначаються основні компоненти американської гегемонії. Представлена концепція, згідно з якою глобалізація стала формою імперського домінування США в світі, надавши в їх розпорядження економічні, фінансові, світові ресурси і поставивши їх самих в залежність від успіху спрямованості і контрольованості цього процесу.

Об'єктом даного дослідження є зовнішньополітичні доктрини США в контексті історичного розвитку країни протягом XIX – початку XX ст.

Предметом дослідження є форми та методи американського експансіонізму в басейні Карибського моря наприкінці XIX – на початку XX ст.

Мета роботи, на основі опублікованих джерел та новітньої літератури, вивчити форми та методи американського експансіонізму у країнах Латинської Америки і Карибського басейну в контексті формування міжамериканської системи відносин і її захисту від європейського втручання.

У відповідності до поставленої мети визначено наступні **завдання**:

- проаналізувати історіографію і джерельну базу дослідження проблеми Американського експансіонізму в басейні Карибського моря наприкінці XIX – на початку XX ст.;

- висвітлити ідеологічні основи та плани експансії США на межі XIX – XX ст.;

- дослідити початок американського імперіалізму на Кубі, Філіппінах, Венесуелі та Домініканській республіці;

- охарактеризувати політику США стосовно Панамського каналу;

- висвітлити американську політику «великого кийка» та «дипломатія долара» за президентів Т. Рузвельта та В. Тафта.

Новизна роботи полягає у новаторському підході авторки до означеної проблеми, що ознаменувався акцентом на формах та методах американського експансіонізму в басейні Карибського моря наприкінці XIX – на початку XX ст.

Методологію дослідження складають методи індукції та дедукції; системного аналізу; структурного аналізу; проблемно-хронологічний; порівняльно-історичний; типологічний; статистичний; синтезу (узагальнення). Авторка дотримувалась принципів історизму та об'єктивізму.

Територіальні межі охоплюють за своїми географічними та історичними особливостями країни Карибського басейну. Країни, які омиваються водами Карибського моря, називають країнами Карибського басейну. Карибське море найбільше в Атлантичному океані, омиває береги країн Південної та Північної Америки, а також безліч острівних держав. До країн Карибського басейну

відносять: Мексику, Беліз, Гватемалу, Гондурас, Нікарагуа, Коста-Ріку, Панаму, Колумбію, Венесуелу, а також острівні країни: Кубу, Ямайку, Гаїті, Домініканську республіку і ще не менше десятка невеликих країн, розташованих на Малих Антильських островах.

Хронологічні рамки охоплюють ХІХ століття та першу чверть ХХ ст. Основну увагу дослідження сконцентровано на хронологію змін підходів до визначення траєкторії руху американського експансіонізму щодо країн басейну Карибського моря.

Практичне значення. Матеріали даної роботи можуть бути використані при викладанні курсу всесвітньої історії в загальноосвітніх навчальних школах, а також для підготовки студентів історичних факультетів до семінарських та практичних занять з нової історії країн Європи та Америки.

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, чотирьох розділів, дванадцяти підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та літератури.

ВИСНОВКИ

Заморська експансія США – процес територіально-політичного розширення Сполучених Штатів Америки після здобуття ними території Континентальних штатів і Аляски, тобто встановлення своїх сучасних кордонів на північноамериканському континенті.

З кінця XIX століття експансія США охоплювала Карибський басейн Атлантики, а також острови і архіпелаги Тихого океану.

За ідеологічне обґрунтування домагань США на економічну й політичну гегемонію над всім Американським континентом правила «доктрина Монро» (президент Дж. Монро 1823 р. висунув гасло «Америка для американців», що, по суті, означало «Америка для США»).

Наприкінці XIX ст. на допомогу цій доктрині прийшли численні теорії, що доводили спільність економічних і політичних інтересів американських держав. В 1889-1890 рр. США провели першу міжамериканську конференцію, яка ухвалила заснування Міжнародного сполучнику американських республік з метою взаємного обміну економічною інформацією й створення при ньому комерційного бюро, яку в 1910 р. було перейменовано на Панамериканський сполучник.

Зміцнюючи позиції в Латинській Америці, США водночас активізували експансію на Карибах і на Тихому океані. В 1898 р., скориставшись із слабкості іспанської колоніальної імперії й качану визвольного повстання на Кубі, США спровокували іспано-американську війну. У двох морських битвах, біля берегів Філіппінських островів і Куби, іспанський флот був знищений, і уряд Іспанії був змушений просити миру. Мирний договір було підписано в Парижі в грудні 1898 р. За його умовами Іспанія відмовлялася від усіх прав на Кубу

Майже всі іспанські володіння перейшли до США. Куба формально залишалася незалежною, алі фактично над нею було встановлено американський контроль. США було передано й Філіппіни, за які Іспанія одержала 20 млн. доларів умовної плати.

Американському урядові належить сумнівна заслуга запровадження в міжнародні відносини таких методів, як «політика великого кийка» і

«дипломатія долара». В 1904 р. Т. Рузвельт заявивши, що застосування «доктрини Монро» у західній півкулі змушує США взяти на себе обов'язки міжнародної поліцейської сили. «Потрібно висловлюватися м'яко, – стверджував президент, – але тримати в руках великий кийок». Цим США намагалися виправдати своє відкрите втручання у внутрішні справи латиноамериканських держав, кількаразову окупацію Домініканської республіки (1904, 1914), Куби (1906-1909, 1912), Гондурасу й Нікарагуа.

В 1903 р. розпочався конфлікт між США й Колумбією, через територію якої мав пройти канал, що з'єднує Тихий і Атлантичний океани. Після відмови колумбійського сенату поступитися за 100 млн. доларів правом контролю над зоною будівництва Сполучені Штати організували заколотий у провінції Панама й сприяли проголошенню її незалежною республікою. Через два тижні після визнання незалежності Панів новий уряд країни поступився США на вічні часи зоною каналу шириною в 10 миль. В 1914 р. канал було відкрито для експлуатації.

В результаті порушення міжнародних норм політикою Т. Рузвельта викликало протести не тільки в латиноамериканських країнах, але й у США. Тому вже наступні президенти Тафт і Вільсон при проведенні експансіоністської політики прагнули в першу чергу використовувати економічну силу держави, застосовувати «дипломатію долара». Ця «дипломатія» виявилася в наданні латиноамериканським країнам кабальних позик, фінансово-економічної «допомоги», приватних інвестицій, що ставило їх у повну економічну залежність від північного сусіда.

Звісно, не можна ідеалізувати зовнішньополітичну практику Сполучених Штатів у розглядуваний період. Слідом за Кубою, Панамою і Домініканською Республікою жертвами дипломатії долара і політики «великого кийка» стали Нікарагуа, Гаїті, а потім і інші країни Центральної Америки. Вже в період президентства Т. Рузвельта Центральна Америка і Карибське море були перетворені в сферу переважного впливу США. Не становила винятку і Мексика. При диктатурі Діаса відбулося підпорядкування економіки Мексики капіталу Сполучених Штатів. Пізніше, до часу Першої світової війни Мексика

стала жертвою великої збройної інтервенції США. У більшості країн Центральної Америки Велика Британія визнала себе вимушеною відступити на друге місце. Інакше йшла справа в Південній Америці. Там вплив англійського імперіалізму залишався переважаючим, особливо в Аргентині, Чилі, Бразилії, Уругваї, Колумбії.

Складність досліджуваного періоду, на думку авторки, полягає в тому, то міжамериканська система відносин стала наслідком взаємодії найрізноманітніших, часто вкрай протилежних процесів. Економічна експансія Сполучених Штатів Америки з метою отримання власного зиску супроводжувалася заходами, направленими на стабілізацію господарської ситуації в регіоні. Адже значна частина карибських та латиноамериканських держав виявилася нездатною забезпечити умови для свого розвитку. Фінансова залежність від європейських кредиторів ставила під сумнів суверенітет означених держав. В свою чергу це дискредитувало державотворчу практику в Новому Світі в цілому.

Важливо, що Сполучені Штати були такою капіталістичною країною, яка, на відміну від європейських імперій, не потребувала негайної колоніальної експансії. Внутрішній потенціал дозволяв їм розвиватися за рахунок власних резервів. Водночас США не мали достатньої військової сили, щоб проводити самостійний загарбницький курс.

Все це дозволяє стверджувати, що період кінця XIX – початку XX ст. став періодом творення міжамериканської системи відносин, віссю яких стали американо-латиноамериканські відносини. Саме специфіка та суперечливість цих процесів робить їх актуальними для подальших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:**I Джерела**

1. Андреев В.И. Русские архивные источники по истории Панамского канала / В.И. Андреев // Вестник Ленинградского университета (серия История, язык и литература). – Л., 1977. – №2. – С. 14-80.
2. Альперович М.С. Отношения России со странами Центральной Америки во второй половине XIX ст. / М.С. Альперович // Новая и новейшая история. – 1972. – № 4. – С. 82-115.
3. Инаугурационные речи президентов США от Джорджа Вашингтона до Джорджа Буша (1789-2001) с историческими комментариями / Общ. ред. Э.А. Иваняна. – М.: Стратегия, 2001. – 509 с.
4. История внешней политики и дипломатии США. 1867-1918. – М.: Наука, 1997. – 384 с.
5. История США. Хрестоматия / Сост. Э.А. Иванян. – М.: Дрофа, 2005. – 399 с.
6. История дипломатии. Дипломатия в Новое время: в 4 т. Т. 2 / Под ред. А.А. Громько, И.Н. Земсков, В.А. Зорин, В.С. Семенов, С.Д. Сказкин, В.М. Хвостов. – М.: Государ. изд-тво полит. лит., 1963. – 820 с.
7. История дипломатии. В 3 томах. – Том 2. Дипломатия в новое время (1872-1919 гг.) / Под ред. Потемкина. – М.: Изд-тво: ОГИЗ, 1945. – 424 с.
8. Киссинджер Г. Дипломатия / Г. Киссинджер; Пер. с англ. В.В. Львова / Послесл. Г.А. Арбатова. – М., Ладомир, 1997. – 848 с.
9. Лангли Л.Д. Борьба за американское средиземноморье: соперничество между США и Европейскими странами в Карибском бассейне 1776-1904 гг. // История внешней политики дипломатии США (1776-1917). – М., 1986. – 264 с.
10. Санчес Г. Латинская Америка в цифрах / Г. Санчес. – Москва.: Стат. ресурс, 1979. – 390 с.

II Література

11. Аварин В.Я. Борьба за Тихий океан. Агрессия США и Англии, их противоречия и освободительная борьба народов / В.Я. Аварин. – М.: Соцэгиз, 1952. – 250 с.

12. Альперович М. Мексиканская революция 1910-1917 гг. и политика США / М. Альперович, В. Руденко. – М.: Прогресс, 1978. – 340 с.
13. Антясов М.В. Панамериканизм: идеология и политика / М.В. Антясов. – М.: Наука, 1981. – 430 с.
14. Антясов М.В. Современный панамериканизм: Происхождение и сущность доктрины «панамериканской солидарности» / М.В. Антясов. – М.: Наука, 1960. – 324 с.
15. Астахов Е.М. Геополитические перспективы Латинокарибской Америки / Е.М. Астахов // Латинская Америка. – 2015. – № 9. – С. 4-7.
16. Белявская И.А. Буржуазный реформизм в США (1900-1914) / И.А. Белявская. – М.: Наука, 1968. – 415 с.
17. Белявская И.А. Теодор Рузвельт и общественно-политическая жизнь США / И.А. Белявская. – М.: Наука, 1978. – 310 с.
18. Бенин В.М. Панама и Панамский канал / В.М. Бенин. – М., Географгиз, 1951. – 72 с.
19. Бойченко А.М. Американська експансія в країнах латинської Америки як фактор становлення міжамериканської системи відносин (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / А.М. Бойченко // Наука. Релігія. Суспільство: науковий журнал / Ін-т проблем штуч. інтелекту, Голов. упр. взаємодії з громадськістю та у справах національностей і релігій. – Донецьк. – 2012. – № 3 (51). – С. 9-14.
20. Болховитинов Н.Н. США: проблемы истории и современная историография / Н.Н. Болховитинов. – М.: Наука, 1980. – 405 с.
21. Вильяме В.Э. Трагедия американской дипломатии / В.Э. Вильяме. – М.: Изд-во ИМО, 1960. – 206 с.
22. Витвер И.А. Карибские страны / И.А. Витвер. – М.-Л.: Госиздат, 1931. – 382 с.
23. Галкин И.С. США: 1870-1904 / И.С. Галкин. – М.: Наука, 1949. – 138 с.
24. Гальский Д. Великие авантюры: История создания Суэцкого и Панамского каналов / Д. Гальский. – М.: Прогресс, 1990. – 440 с.
25. Гвоздарев Б.Н. Эволюция и кризис межамериканской системы / Б.Н. Гвоздарев. – М.: Наука, 1966. – 359 с.

26. Гонионский С.А. Гаитянская трагедия / С.А. Гонионский; АН СССР. – М.: Наука, 1974. – 160 с.
27. Гонионский С.А. Колумбия: ист.-этногр. Очерки / С.А. Гонионский. – М.: Наука, 1973. – 383 с.
28. Гонионский С.А. Очерки новейшей истории стран Латинской Америки / С.А. Гонионский. – М.: Просвещение, 1964. – 384 с.
29. Гонионский С.А. История Панамской «революции» / С.А. Гонионский. – М.: Изд-во Ин-та междунар. отношений, 1958. – 192 с.
30. Дементьев И.П. Идеиная борьба в США по вопросам экспансии (на рубеже XIX – XX вв.) / И.П. Дементьев. – М.: Изд-во МГУ, 1973. – 369 с.
31. Донской Г.К. Борьба за Латинскую Америку / Г.К. Донской. – М.: Наука, 1987. – 317 с.
32. Ермакович Л.М. Политическая борьба в Венесуэле в конце XIX начале XX века / Л.М. Ермакович. – М.: Наука, 1989. – 156 с.
33. Ефимов А.В. США. Пути развития капитализма (доимпериалистическая эпоха) / А.В. Ефимов. – М., 1969. – 695 с.
34. Жуковский В.А. Панамский канал, его история и сооружение / В.А. Жуковский. – Одесса, 1913. – 30 с.
35. Зубок Л.И. Империалистическая политика США в странах Карибского бассейна, 1900-1939 / Л.И. Зубок. – М.: Знамя, 1948. – 270 с.
36. Зубок Л.И. Экспансионистская политика США в начале XX века / Л.И. Зубок. – М.: Знамя, 1969. – 280 с.
37. Зубок Л.И. Очерки истории США (1877-1918) / Л.И. Зубок. – М.: Политическая лит-ра, 1956. – 584 с.
38. Золов А.В. США: борьба за мировое лидерство (К истории американской внешней политики. XX век) / А.В. Золов: Учебное пособие: В 2 ч. – Ч. 1 – Калининград, 2000. – 100 с.
39. Иванов А.И. Рождение американского империализма и политика европейских держав (1898-1904 гг.) / А.И. Иванов // Европейская политика США в конце XIX – начале XX в. – Л., 1989. – С. 61-72.
40. Иванян Э.А. История США / Э.А. Иванян. – М.: Дрофа, 2004. – 576 с.

41. Ильина Н.Г. США и строительство Панамского канала / Н.Г. Ильина // Социально-экономические процессы в Латинской Америке в новое и новейшее время. – М.: Наука, 1988. – С. 100-126.
42. Иноземцев Н.И. Внешняя политика США в эпоху империализма / Н.И. Иноземцев. – М.: Госполитиздат, 1960. – 760 с.
43. История Латинской Америки. – Т. 2: 70-е годы XIX века – 1918 год. / редкол.: Ларин Е.А. (отв. Ред.) и др.; РАН. Ин-т всеобщ. Истории. – М.: Наука, 1993. – 512 с.
44. История США / Ред. Г.П. Куропятник, К.Н. Кравченко, В.В. Согрин и др. – Т. 2: 1877-1917. – М.: Наука, 1985. – 598 с.
45. Кимпен Э. Империалистическая политика Северо-Американских Соединенных Штатов / Э. Кимпен; Пер. с нем. – М.: Изд-во Гос. изд., 1925. – 104 с.
46. Королев Н.В. Страны Латинской Америки в международных отношениях (1898-1962 гг.) / Н.В. Королев. – Кишинев. : Молодая гвардия, 1962. – 459 с.
47. Кубышкин А.И. Англо-американское соперничество в Центральной Америке в XIX начале XX века / А.И. Кубышкин. – Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1994. – 240 с.
48. Кузнецов Д.В. Использование военной силы во внешней политике США: учебное пособие / Д.В. Кузнецов. – Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2010. – 430 с.
49. Лан В.И. США: от испано-американской до первой мировой войны / В.И. Лан. – М.: Наука, 1975. – 367 с.
50. Латино-Карибская Америка в контексте глобального кризиса / Под ред. В.М. Давдова. – М.: ИЛА РАН, 2012. – 258 с.
51. Леонов Н.С. Некоторые проблемы политической истории Центральной Америки XX столетия / Н.С. Леонов. М.: Наука, 1972. – 253 с.
52. Леонов Н.С. Омар Торрихос: «Я не хочу войти в историю, я хочу войти в зону канала» / Н.С. Леонов. – М.: Междунар. отношения, 1990. – 240 с.
53. Леонов Н.С. Очерки новой и новейшей истории стран Центральной Америки / Н.С. Леонов. – М.: Мысль, 1975. – 325 с.

54. Лукач І.Б. Проблема Панамського каналу та доктрина Монро в дипломатії США початку ХХ ст. / І.Б. Лукач // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2013. – Вип. 20(1). – С. 161-166.
55. Луцков Н.Д. Оккупация Гаити Соединенными Штатами, 1915-1934 / Н.Д. Луцков. – М.: Наука, 1981. – 225 с.
56. Мартынов Б.Ф. История международных отношений стран Латинской Америки (XX – XXI вв.). – М.: Навона, 2008. – 423 с.
57. Медина М. Соединенные Штаты и Латинская Америка. XIX век: История Экспансии США / М. Медина. – М.: Прогресс, 1974. – 360 с.
58. Міжнародні відносини та світова політика / Під ред. В.А. Манжолі, кер. авт. кол. В.Ю. Крушинський. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. – 863 с.
59. Миньяр-Белоручев К.В. Территориальная экспансия и развитие США в XIX веке / К.В. Миньяр-Белоручев // Вестник Челябинского государственного университета, 2009. – № 41 (179). – История. – Вып. 38. – С. 123-132.
60. Невинс А. История США. От английской колонии до мировой державы / А. Невинс, Г. Коммаджер. – Нью Йорк: Телекс, 1991. – 440 с.
61. Нитобург Е.Л. Политика американского империализма на Кубе 1918-1939 / Е.Л. Нитобург. – М.: Наука, 1965. – 420 с.
62. Новаковский, С.И. Панамский канал и его мировое значение. / С.И. Новаковский; С предисл. проф. М.В. Довнар-Запольского. – К.: Тип. И.И. Чоколова, 1914. – 590 с.
63. «Новейшая история стран Латинской Америки». Учеб. пособие. Строганов А.И. – М.: Высш. шк., 1995. – 415 с.
64. Окунева М.А. «Доктрина Т. Рузвельта» и антиимпериалистическое движение в Латинской Америке / М.А. Окунева // Вопросы истории. – 1975. – № 6. – С. 76-92.
65. Очерки новой и новейшей истории США / Под ред. Г.Н. Севостьянова и др. Т. 1. – М.: Изд-во АН СССР, 1960. – 632 с.

66. Поклад Б.И. Межамериканские конференции / Б.И. Поклад // Советская историческая энциклопедия. – Том 9. – М.: Советская энциклопедия, 1966. – С. 228-230.
67. Питльована Л.Ю. США у воєнних конфліктах зламу ХІХ – ХХ ст. в оцінках американської історіографії / Л.Ю. Питльована // Вісник нац. університету «Львівська політехніка», 2013.: Держава та армія. – С. 199-205.
68. Строганов А.И. Латинская Америка в XX веке: пособие для вузов. – М.: Дрофа, 2008. – С. 432.
69. Строганов А.И. Латинская Америка. Страницы истории XX века. – М.: Едиториал УКСС, 2004. – 168 с.
70. Селиванов В.Н. Экспансия США в Латинской Америке / В.Н. Селиванов. – М.: Прогресс, 1975. – 230 с.
71. Тарасов К.С. Тайная война США против Латинской Америки. (Сер. Империализм: события, факты, документы) / К.С. Тарасов, В.В. Зубенко. – М.: Международные отношения, 1987. – 216 с.
72. Уткин А.И. Теодор Рузвельт: Политический портрет / А.И. Уткин. – Свердловск: Изд-во Урал, ун-та, 1989. – 192 с.
73. Фостер У.З. Очерк политической истории Америки / У.З. Фостер; Пер. с англ. – М.: Иниздат, 1955. – 918 с.
74. Хачатуров К.А. Латинская Америка – США: революция и контрреволюция / К.А. Хачатуров. – М.: Наука, 1990. – 319 с.
75. Хачатуров К.А. Идеологическая экспансия США в Латинской Америке / К.А. Хачатуров. – М.: Из-во МИД, 1986. – 180 с.